

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СОРТІВ РОСЛИН В УКРАЇНІ

Прасолов Є.Я.

к.т.н., професор кафедри безпека життєдіяльності,

Лапенко Т.Г.

к.т.н., доцент кафедри безпека життєдіяльності,

Воробйова А.В.

здобувач вищої освіти ІТФ,

Литовченко А.С.

здобувач вищої освіти ІТФ

Полтавська державна аграрна академія

м. Полтава

Одним із складових інноваційних технологій в аграрному секторі економіки є фактор підвищення урожайності сільськогосподарських культур та якості продукції. Це може бути якісно реалізоване тільки з використанням інтелектуальної власності, представником якої є сорт рослини. На сортах з високим генетичним потенціалом урожайності, з достатнім рівнем адаптації до місцевих ґрунто-кліматичних умов і стійкості до хвороб та шкідників отримують достатню віддачу від вкладень у технології вирощування культури. Відбором сортів для сільського господарства займається система державного сортовипробування, яка була створена в 1937 році академіком М.І. Вавиловим. З того часу почалась ціленаправлена селекційна робота по створенню сортів та випробовування до конкретних ґрунтово-кліматичних зон.

Нині на рівні держави важливе завдання виконує Державна служба з охорони прав на сорти рослин. Державна система охорони прав на сорти рослин включає Держсортслужбу та підпорядковану їй Український інститут експертизи сортів рослин. Раніше цим займалась Державна комісія.

Особливу різновидність об'єктів патентно-правової охорони складають селекційні досягнення, тобто, сорти рослин. Незважаючи на ряд існуючих відмінностей, обумовлених «живою природою» селекційних досягнень, охорона їх подібна з патентною охороною об'єктів промислової власності.

Сорт – це група рослин, яка відрізняється від інших декількома ознаками і вважається новим, якщо до дати, на яку подана заява, селекціонер та інші за його дозволами не подавали чи будь-яким способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання. Сорт відповідає умові відмінності, якщо за проявом ознак він чітко відрізняється від будь-якого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявка вважається поданою. Сорт вважається стабільним, якщо його основні ознаки, визначені в описі сорту, залишаються достатньо схожими за своїми основними ознаками.

Виключне право на селекційне досягнення охороняється Законом і підтверджується патентом, який видається на селекційне досягнення. Критеріями охороноздатності селекційного досягнення є – новизна, відмінність, однорідність і стабільність згідно ст.11 Закону України

встановлюється Державною комісією. Критерії заборони поширення сортів в Україні були визначені Держсортслужбою та затверджені наказом Міністерства аграрної політики від 30.08.2002 р. № 247. Згідно Закону охороноздатність рослин визначеного сорту повинні бути однорідні по своїх ознаках, але можливі окремі відхилення, що пов'язано з їх розмноженням.

Селекційні досягнення є об'єктами права інтелектуальної власності згідно ст.420 ЦКУ. В ст.485 ЦКУ визначаються три види прав інтелектуальної власності на сорти рослин: особисті немайнові права засвідчені державною реєстрацією; майнові права інтелектуальної власності засвідчені патентом; майнове право інтелектуальної власності засвідчене державною реєстрацією на поширення сорту [1].

Права на селекційні досягнення оформляються заявкою та подачею в Державну службу з охорони прав на сорти рослин. Спочатку проводиться попередня експертиза на відповідність документів вимогам, далі – експертиза селекційного досягнення на новизну і дослідження на відмінність, однорідність і стабільність. Патент видається селекціонеру (заявнику), його правонаступнику або роботодавцю (на службові селекційні досягнення). В ряді випадків патент може бути визнаний недійсним або анульованим.

Патентовласник має право використовувати самостійно селекційне досягнення або видавати ліцензії іншим особам на здійснення виробництва, доведення до посівної кондиції, пропозицій до продажу, привіз і вивіз з території України.

Автор - фізична особа, творчою працею якого виведене, створене, знаходиться під охороною селекційне досягнення. Автору селекційного досягнення видається свідоцтво, яке надає право на отримання винагороди від патентовласника за використання селекційного досягнення.

Особа, що незаконно використовує селекційне досягнення, повинна по вимозі патентовласника відшкодувати збитки. Суперечки, які виникають в зв'язку з порушенням прав патентовласника і селекціонера, розглядають в судовому порядку.

В 2002 році Верховною радою України прийнято Закон України «Про охорону прав на сорти рослин», який регулює майнові і особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав на сорти рослин [2]. Закон відповідає вимогам Міжнародної Конвенції по охороні сортів рослин в редакції Акту 1991 року та адаптований до відповідних актів Європейського Союзу.

Згідно ст. 37, п.4 Закону України особисте немайнове право автора засвідчується свідоцтвом про авторство на сорт рослин. Згідно гл.35 Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності належать сорти рослин, строк чинності виключних майнових прав на сорт рослин закінчується через 30 років, а для дерев і винограду через 35 років [5].

Сорт вважається придатним для поширення в Україні, якщо має правову охорону і може використовуватися для задоволення потреб суспільства і не

заборонений для поширення з підстав загрози життю і здоров'ю людей, нанесення шкоди рослинному світу, збереженню довкілля.

У перспективі визначальна роль у процесі удосконалення захисту прав інтелектуальної власності буде належати органам державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) та науці і освіті.

Відповідні напрями пошуку шляхів захисту прав інтелектуальної власності знайшли відображення у Пріоритетних напрямках розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Національною академією правових наук України у березні 2016 р.. Адміністративна реформа 2010–2012 років фактично припинила реалізацію державної політики у сфері охорони прав на нові українські різновиди рослин на міжнародному рівні оскільки в Адміністративній Раді UPOV офіційно не представлена Україна. З 01.01.2015 р. набули чинності Міжнародні правила з контролю за якістю насіння, які прийняті на загальних зборах у Лондоні. Україна нині повинна забезпечити їх офіційний переклад та використання для сертифікації насіннєвого матеріалу за уніфікованими міжнародними правилами.

Стратегією сталого розвитку «Україна — 2020», затвердженою Указом Президента України від 12.01.2015 р., захист прав інтелектуальної власності визначений в якості вектору реформування за напрямом національної безпеки.

Положення Цивільного кодексу України відповідають Акту Конвенції UPOV 1991 року. Кодексом передбачено, що охорона сортів рослин не має обмежень по їх приналежності до встановлюваного UPOV переліку родів і видів.

Приватне право є складовою частиною національної системи і знаходиться у взаємозв'язку з адміністративним, визначеним ст. 51-2 Кодексу України та передбачає адміністративну відповідальність за незаконне використання сорту рослин.

В Україні сформовано законодавчу та нормативно-правову базу щодо розвитку селекції та насінництва, основою якої стали Закони України «Про насіння та садивний матеріал», «Про охорону прав на сорти рослин» [4]. Ведеться робота по затвердженню державних стандартів на насіння сільськогосподарських культур, які адаптовані до положень Світової організації торгівлі. Розроблено положення про Державний реєстр виробників насіння і садивного матеріалу. Постановою Кабінету Міністрів України створено Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення. З 2004 року проводиться атестація виробників насіннєвого матеріалу та формується Державний реєстр.

Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії у 2014 році (ст. 228 Угоди), передбачено співробітництво сторін щодо сприяння охорони прав на сорти рослин згідно до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин у редакції 1991 року. Цим забезпечені «права фермера» згідно з ч. 2 ст. 15

Конвенції та ч.3 ст. 14 Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 від 27 липня 1994 р. про права на рослини Європейського Співтовариства [3].

Законами України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV, «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14.02.1992 р. № 2114-XII, «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. № 742-IV не визначено поняття фермер. Згідно ч.2 ст. 47 Закону будь-яка особа має право розмножувати рослини для власних потреб у господарстві, що не вважається порушенням майнових прав власника на сорт.

Нині проблемами є зміни до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та «Про насіння і садивний матеріал», внесені Законами України від 02.11.2006 р. № 311-V та від 08.12.20015 р. № 864-VI, редакції яких не погоджувалися Радою UPOV.

Зі зміненою редакцією Закону України «Про насіння і садивний матеріал» від 08.12.20015 р. № 864-VI створено умови для впровадження у виробництво насіння рослин іноземної селекції без проведення польових випробувань в Україні, що створює загрозу для екологічної та продовольчої безпеки та знищення вітчизняної селекції та насінництва.

Нині недоліком в сфері правової охорони сортів рослин України є відсутність національної стратегії розвитку, спрямованої на розв'язання актуальних соціально-економічних проблем.

Впровадження Національної стратегії можливе при підтримці освітніх програм щодо охорони прав інтелектуальної власності на сорти рослин в аграрних навчальних закладах України, що приведе до розвитку економіки України на базі інноваційної моделі, збереження й розвитку інтелектуального потенціалу нації.

Список використаних джерел

1. Пічкур О.В., Пічкур В.О. «Проблеми правової охорони нових різновидів рослин в Україні», Питання інтелектуальної власності, збірник наукових праць, м. Київ, 2017, с. 142-201
2. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 р. № 3116-XII //Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 21. – ст. 218; Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин» від 02.06.1995 № 209/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 22. – ст.168.
3. Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин» від 02.08.2006 № 60-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 39. – ст.343.
4. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р., переглянута в м. Женева 10 листопада 1972 р., 23 жовтня 1978 р. та 19 березня 1991 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_856.

5. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р. № 3116- XII (в редакції Закону № 2986-III від 17.01.2002 р. із змінами 2006, 2010, 2012, 2014 років) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 23. – ст. 163).